

פתח דבר

דוח זה הוא החלק הראשון בדין וחשבון השנתי של מבקר המדינה על תוצאות הביקורת שנעשתה בגופים המבוקרים בשנת 2017. הדוח עוסק בעיקר בתחומי הכלכלה והתשתיות, בדגש על נושאים חברתיים-כלכליים.

הדוח משקף את חזון מבקר המדינה ואת יעדיו, ובכללם התמקדות בהבטחת הזכויות של האזרח ובאיכות חייו, הגברת האחראיות, הטמעת נורמות של תקינות בסדרי הממשל והמינהל הציבורי ומעקב אחר תיקון ליקויים שעלו בביקורות קודמות.

מן המפורסמות הוא שמשדד מבקר המדינה פועל לביצוע תהליכי בדיקה וביקורת מעמיקים, יסודיים, מקצועיים והוגנים ולפרסום דוחות ביקורת אובייקטיביים, אפקטיביים רלוונטיים וברורים, אשר יורדים לשורשם של אירועים ומנתחים לעומק את התנהלותם של המבוקרים.

הכנת דוח זה, כקודמיו, הצריכה מאמץ רב של עובדי משרד מבקר המדינה, אשר עמלו על הכנתו בקפדנות, ביסודיות ובמקצועיות וביצעו בקורות רבות, כנדרש. תודתי והוקרתי נתונות להם.

הדוח כולל 19 פרקים בנושאים רבים ומגוונים, כולם חשובים. ואולם על מנת שלא להאריך, אסקור להלן רק כמה מהם:

במסגרת ביקורת משותפת בנושא "איכות אוויר" שמבצעים מוסדות ביקורת של 15 מדינות החברות בארגון (The European) EUROSAI (Organisation of Supreme Audit Institutions), ובהן ישראל, עסקנו בנושא זיהום אוויר עקב ייצור חשמל. זיהום האוויר הוא אחד המפגעים החמורים המשפיעים על בריאות הציבור ועל איכות החיים והסביבה. עלות הנזק בישראל עקב פליטת מזהמים מכלל המגזרים נאמדה בשנת 2015 בכ-16 מיליארד ש"ח. יותר ממחצית העלות מקורה בתהליך ייצור החשמל. הביקורת העלתה כי החלטות הממשלה בעניין הפחתת גזי

חממה ובעניין שילובן של אנרגיות מתחדשות בייצור החשמל לא מומשו. בחינה מושכלת של צורכי הפיתוח של מערך ייצור החשמל וקביעת תמהיל מיטבי של אנרגיות לייצורן יסייעו בהפחתת הפליטה של גזי החממה ויתרמו לשיפור איכות האוויר.

בדוח כלולים כמה פרקים העוסקים בתחום המסים, ובכללם פרק בעניין טיפולה של רשות המסים בעסקאות מקרקעין. מחירי הדיור בישראל, הנמצאים בשנים האחרונות בעלייה ניכרת, הם מרכיב מרכזי ביוקר המחיה. הביקורת העלתה כי הסדרי המס בתחום הנדל"ן בישראל יצרו תמריץ להשקעות בתחום. עקב כך קיים חשש להשקעת הון שחור בענף הנדל"ן בישראל, והדבר יכול להשפיע גם על עליית מחירי הדיור. מאבק עיקש בתופעת הלבנת ההון באמצעות רכישת נדל"ן יכול להגדיל את פוטנציאל הגבייה, להקטין את היקף הביקוש לדירות, לצמצם את אי-השוויון ולהגדיל את תחושת הצדק החברתי.

כמענה לבקשתה של הוועדה לביקורת המדינה, כולל דוח זה גם פרק מיוחד העוסק בהסדרת הביטוחים הסיעודיים הקבוצתיים. אף שהעלייה בתוחלת החיים נושאת עמה ברכה רבה, יש בצדה גידול ניכר בהסתברות להגיע במשך החיים למצב סיעודי, ועקב כך להגדלת ההוצאות הנדרשות לקיום במצב זה. חלק מהנזקקים הסיעודיים, ובייחוד הקשישים שבהם, שייכים לקבוצות החלשות בחברה. הביקורת העלתה שהכשל בכל הנוגע להסדרת שוק הביטוח הקבוצתי המסחרי, שהשפיע על הזכויות של חלק ניכר מאוד מהציבור, הוא כשל מהותי שנמשך כ-20 שנה. ההגנה על זכויות הפרט מחייבת את כל רשויות השלטון בישראל לדאוג לאוכלוסיית החלשים ולפעול לשיפור מצבם ורווחתם. חובתו של אגף שוק ההון, שהוא המאסדר של שוק הביטוח, לטפל במהירות ובנחישות בכשלים שבתחום אחריותו ולהסדיר את תחום הביטוח הסיעודי הקבוצתי בראייה עתידית ולטווח ארוך.

תשתיות התחבורה הלאומיות נועדו לשרת את אזרחי המדינה ולהבטיח איכות חיים נאותה וכן להגביר את הבטיחות בדרכים. בדוח כלול פרק העוסק בפעילות חברת נתיבי ישראל - החברה הלאומית לתשתיות תחבורה בע"מ בנושא תחזוקת כבישים בין-עירוניים. הביקורת העלתה

ליקויים רבים בפעולות התחזוקה שבאחריות החברה. בין היתר נמצאו פערים גדולים בין הפעולות שנדרש לבצע בשל מצב רשת הכבישים ובעקבות הנחיות משרד התחבורה והבטיחות בדרכים בנושא לבין יישומן על ידי החברה. לתשתיות תחבורה איכותיות ומתוחזקות יש תרומה ניכרת להקטנת מספר ההרוגים והפצועים בתאונות דרכים. חשוב מאוד שמשרד התחבורה והבטיחות בדרכים והחברה יודאו שתחזוקת הכבישים תהיה בהתאם לסטנדרטים המקצועיים, כדי למנוע הידרדרות באיכות הכבישים ולסיכון כלל המשתמשים בדרך.

נושא חשוב אחר שנכלל בדוח הוא הגברת התחרות והפחתת יוקר המחיה, בד בבד עם שמירה על בטיחות הציבור ובריאותו. במסגרת זו נבדקו בין היתר הפעולות שעשתה הממשלה לצמצום חסמי אסדרה בתהליכי התקינה, לשם הגברת התחרות. הביקורת העלתה ליקויים בין היתר בפיקוח על איכות הבטון שבו נעשה שימוש באתרי בנייה. הבטון הוא מרכיב מרכזי והכרחי בחוזקם של המבנים, וכשלים בעניין זה יכולים להביא לתוצאות הרות אסון. בשנים האחרונות מתרבים אירועי אסון, אשר לא אחת גובים חיי אדם, הנגרמים בשל ליקויי בנייה. על משרד הכלכלה והתעשייה ומשרד הבינוי והשיכון לפעול במשותף באופן מידי וללא פשרות לשיפור תהליכי הפיקוח על איכות הבטון ולהתאים את איכותו לתקנים הבין-לאומיים. כשלי בטיחות נמצאו גם בתחום הגפ"ם¹ (גז בישול) - משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים, האחראי למתן אישורי הטמנת צוברים בבנייני מגורים, אינו מבצע בדיקות תקופתיות סדורות של צוברי הגז, וכמו כן הכשרת המתקנים אינה סדורה ואינה יסודית. צוברי גפ"ם בקרבת מבני מגורים הם פוטנציאל לאסון, ועל משרד העבודה, הרווחה והשירותים החברתיים ומשרד האנרגיה לקבוע באופן מידי את ההכשרה והפיקוח הנדרשים בנוגע להתקנת צוברים אלה. כמו כן, בביקורת עלו עיכובים באימוץ תקנים בין-לאומיים שאמורים לתרום להקלת הנטל הכלכלי באמצעות עידוד התחרות, הפחתת הבירוקרטיה והגברת הסחר הבין-לאומי. היעדר תחרות משפיע גם על העלות העודפת שמשלמים צרכני הגז הביתיים.

1 ראשי תיבות של "גז פחמימני מעובה".

תלונות רבות שהגיעו למשרד מבקר המדינה ולגופים אחרים העלו את הצורך בבחינת השימוש בכרטיס רב-קו בתחבורה הציבורית. התגלו ליקויים בהליכי ההנפקה, ההטענה והתיקוף של כרטיס הרב-קו ובאכיפת התשלום. הצפיפות בכבישי ישראל מחייבת לקדם את התחבורה הציבורית במדינה. כרטיס הרב-קו הוא רכיב עיקרי בשיפור השירות של התחבורה הציבורית ובחויית הנסיעה בה. על משרד התחבורה והבטיחות בדרכים לתקן את הליקויים שהועלו בעניין זה, על מנת להביא לניצול מלוא היתרונות הגלומים בכרטיס.

יוסף חיים שפירא, שופט (בדימ')

מבקר המדינה
ונציב תלונות הציבור

ירושלים, מרחשוון התשע"ח
אוקטובר 2017